

Nemzetiségi irodalmak

Napjainkban a nemzetiségek „újrafelfedezésének” lehetünk tanúi. Nemcsak afrikai, ázsiai népek, törzsek nevét kell megtanulnunk, újabban gyakran hallunk elfeledett vagy alig ismert európai népcsoportokról is; a hatvanas évek közepétől egyre erőteljesebb „etnikai” mozgalmak szinte új térképet rajzolnak elénk kontinensünk nyugati feléről. Rangos folyóiratok (például a párizsi Temps Modernes) különszámot szenteltek a nemzetiségi kérdésnek, a publicisztika nyelvében megszületett a „negyedik világ” kifejezés, amelyen a nem államalkotó népek, kisebbségek összességét kell érteni. Kelet-Közép-Európában — legalább másfél évszázada — testközelből ismerjük a szükségszerűen egymás ellen forduló nacionalizmusok dilemmáit, az etnikailag vegyes területek bonyolult kérdéskörét, a többség-kisebbség relációt. Az utóbbi évtizedben a szocialista országokban is megélenkült a nemzetiségi kérdést vizsgáló kutatómunka, a nemzetiségi irodalmak eredményei naponta bizonyítják, hogy nemcsak egy szűk közösség „folkloröntudatát” ápolják, hogy van mondanivalójuk általános emberi és kelet-európai hullámhosszon is.

A szomszéd országokban fejlődő magyar irodalmak létezésére ma már talán nem kell fölhívni a hazai közvélemény figyelmét, nem egy nemzetiségi területről származó mű került az utóbbi években Magyarországon az olvasói és kritikai „sikerlista” elejére. Hajlamosak vagyunk azonban a nemzetiségi kultúrák és irodalmak problematikáját magyar specifikumként kezelni, megfelekedzünk arról, hogy szinte régióknak egészére jellemző népek és nemzetiségek egymás mellett és együtt élése. Nemcsak a magyar nyelv irodalmának határai nem azonosak az országéval, a szlovák, a szerb, a román nyelven születő irodalom is különféle állampolgárságú. Jól ismerjük a bukaresti Kriterion Kiadó magyarul megjelenő könyveit, kevesen tudják viszont, hogy ugyanitt német, szerb-horvát, ukrán és jiddis nyelvű művek is napvilágot látnak. A pozsonyi Irodalmi Szemléből, a marosvásárhelyi Igaz Szóból, az újvidéki Hidből anyanyelvünkön kapunk ízelítőt a szlovák, a román, a szerb és a horvát irodalom új törekvéseiből, ugyanilyen közvetítő szerepet tölt be a Neue Literatur, a romániai németek; a Nový Život, a vajdasági szlovákok; a Zwrot, a csehszlovákiai lengyelek folyóirata, hogy csak néhány példát említsünk. A vajdasági román írók művei megjelennek Romániában, a pozsonyi Slovenské Pohladynek testvérlapja az újvidéki szlovákok folyóirata, az osztravai Profil Kiadó lengyel nyelvű kiadványait Lengyelországban is forgalmazzák. A kulturális cserében mindig érdekelték a nemzetiségek, sokoldalú munkával járulnak hozzá a közeledés, a kölcsönös megismerés feladatainak teljesítéséhez.

A nemzetiségi irodalmak „státuszát” azonban nem lehet a közvetítésre redukálni; hivatását, eredményeit elsősorban az adott nemzetiség szemszögéből kell mérlegelni. Egy-egy népcsoport hangját, vágyait „artikulálják”, azt hirdetik, hogy az emberi teljességért nemzetiségiként is érdemes és kell vállalni a harcot.

A nem magyar nemzetiségi irodalmak megismerése számunkra az összevetés értékes tanulságait szolgáltathatja, a párhuzamok és különbségek föltárása a nem-

zetiségi irodalom sajátos természetének tisztázásában lehet segítségünkre. Eltérő körülmények között élő népcsoportokról van szó (számuk, földrajzi elhelyezkedésük, történelmi hagyományaik tekintetében jelentős a különbség közöttük), kultúrájuk-irodalmuk szerkezetében azonban sok a hasonló vonás.

Összeállításunk természetesen nem vállalkozhat összehasonlító elemzésre, történelmi-irodalmi hagyományok sokoldalú bemutatására. Elsődleges célunk a híradás; arra szeretnénk figyelmeztetni, hogy régióknak kulturális térképéhez hozzátartozik a nemzetiségek irodalma is, s létezésükkel föltétlenül számolni kell a szélesedő együttműködés, a kulturális csere tervezése során.

A KANDALLÓ FÉNYÉNÉL

A kandalló egy jugoszláviai szlovák író, *Ján Labáth* novellájában világít, a duzzasztómű építkezésén dolgozó fiatalember mintha a lángocskáktól várna választ jövőndő sorsára. A nagyváros hidegfényű neonjai alól menekült ide a fiú önmagát megtalálni egy viharos erejű szerelem boldogsága és poklai után. Nem kétséges számára, hogy a jövőt a gigantikus méretű vízi erőmű jelképezi, de azt is tudja, nemcsak világosságra, hanem bensőséges melegre is szüksége van az embernek. A jugoszláviai szlovák prózaírók Pozsonyban megjelent (*Slovenský Spisovateľ* Kiadó, 1971) antológiája Labáth elbeszélésétől kapta *A kandalló fényei* címet. Nem csupán a kötet talán legérettebb alkotóját tisztelték meg ezzel, olyan mű címe került a könyv borítójára, amely esztétikailag-gondolatilag releváns példaként összegezi a vajdasági szlovák irodalomnak a legfontosabb törekvéseit. Azokat az alapkérdéseket veti föl, amelyekkel szembe kell nézniük a mintegy kilencvenezer főt számláló népcsoport íróinak. Hová vezet, hová vezethet egy ekkora nemzetiségnek az útja a hagyományos paraszti világ fölbomlása után, az urbanizáció, az iparosodás mai körülményei között? Kihez szólhat az író a tömegkommunikáció forradalma idején, milyen nyelven kell beszélnie, hogy üzenete eljusson a „címzettekhez”?

Mintánk anyaga egy reprezentatív novelláskötet, nyolc író huszonkét elbeszélése. Mielőtt sorra vennénk válaszaikat, röviden a nemzetiség történelmi hagyományairól, a kulturális élet mai meghatározóiról. A Vajdaságban élő szlovákok mintegy két-két és fél évszázada kerültek mai szülőföldjükre, éppúgy, mint az Alföldön, a mai Magyarország és Románia területén található szlovák szórványok. Az egykori telepese falvak számottevő része az első időktől kezdve vegyes lakosságú volt, a szlovák parasztok viszonylag nagy területen, szétszórva éltek, különféle délszláv népcsoportokkal, magyarokkal, németekkel, románokkal, ruszinokkal együtt. A közel százezer-nyí vajdasági szlovákság jelenleg elsősorban a Bácska és a Bánság déli vidékein lakik, legjelentősebb központjuk az Újvidékhez közel eső Bácspetróc. Kulturális életüket a korábbi évszázadokban szinte kizárólag az egyházak (evangélikus, katolikus) szervezték, s többnyire — hasonlóan az Alföld más tájain élő szlovákokhoz — csak népi kultúra és népnevelő-műkedvelő irodalom létezett körükben. Bár a bácskai szlovákság vékony értelmiségi rétege, talán éppen az élénk vajdasági szerb kultúrellet hatására, igyekezett kapcsolatot tartani Szlovákiával, nemzetiségi öntudatuk erősebb volt, mint a tiszántúli szlovákoké. A szervező munkában segítettek a Felföldről származó értelmiségiek, írók; később úgy adta vissza a „kölcson” a vajdasági szlovákság, hogy több értékes szakembert nevelt a szlovákiai kultúra, tudományosság számára. Innen indult például Andrej Mráz, a XX. századi szlovák irodalomtudomány egyik vezető alakja és Andrej Sirácky, a külföldi szlovákság kérdéseit kutató pozsonyi tudományos intézet igazgatója, az alföldi szlovák településtörténet monográfusa.

A második világháború után kedvező föltételeket teremtett a szlovák kultúra és irodalom kibontakozása számára a jugoszláviai nemzetiségi politika. A könyvek megjelentetéséről jelenleg az *Obzor* Kiadó gondoskodik (bár szlovákiai kiadók is vállal-